

**“SHIMOLIY MINTAQALARDA QISHLOQ XOJALIGINI
RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI VA
ULARNING INNOVATSION ECHIMLARI”
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya**

UO'T: 635.62:632.7

**QABAQ ÓSIMLIGINDE GEWIKLEWShI ShÍBÍNNÍÑ KELITIRETUĞÍN
ZÍYANLÍLÍĞÍ, QARSÍ GÚRES ILAJLARI**

Yusupov Risnazar Orazbaevich., a.x.i.d., dotsent¹,

Qaraqalpaqstan awıl xojalıǵı hám agrotexnologiyaları institutı¹

Shamuratov Quralbay Turdibaevich²

Qaraqalpaqstan diyqanshılıq ilimiy-izertlew institutı²

Tel: +998 97 561 83 26

e-mail: risnazar@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19457805>

Annotatsiya. Maqalada Qaraqalpaqstan sharayatında palız eginlerinde toplanatuǵın hámde zıyan keltiretuǵın zıyankeslerden gewiklewshi shıbınnıń qabaq ósimligine zıyan keltiriw keltirilgen. Zıyankestin qabaq ósimligindegi sanın kemeytiriw maqsetinde ximiyalıq qarsı gúres ilajların qollanıw arqalı joqarı biologiyalıq nátiyjelilikke erisilgen.

Gilt sózler. Palız eginleri, qabaq, eki qanatlılar, gewiklewshi shıbın, ximiyalıq gúres, biologiyalıq nátiyjelilik.

Аннотация. В статье описывается, как вредители, накапливающиеся на бахчевых культурах в условиях Каракалпакстана, а также вредители, наносящие ущерб растению тыквы. С целью снижения численности вредителя на растении тыквы достигнута высокая биологическая эффективность путем применения химических методов борьбы.

Ключевые слова. Бахчевые культуры, тыква, двукрылые, минерающий муха, химическая борьба, биологическая эффективность.

Abstract. The article describes the pests accumulating in melon crops in the conditions of Karakalpakstan, as well as the pests causing damage to the pumpkin plant. To reduce the number of pests on the pumpkin plant, high biological effectiveness has been achieved through the use of chemical control methods.

Keywords. Melon crops, pumpkin, Diptera, Miner fly, chemical control, biological effectiveness.

Respublikamız sharayatında egislik jerlerdiń tiykarǵı maydanın awıl xojalıǵı eginleri quraydı. Awıl xojalıǵı eginleri tiykarınan suwǵarılıp egiletuǵın maydanlarda jetistirilip kelinbekte. Aymaǵımız topıraq hámde ıqlım sharayatı ózine tán ózgeshelikke iye bolıp, awıl xojalıǵı eginlerin jetistiriwde bir qansha mashqalalar ushırasadı. Fermer hám diyqanlarımız jetistirip atırǵan eginlerinen mol zúraát alıw tiykarǵı maqset etip qoyılǵan. Usınday awıl xojalıǵı eginlerinen palız eginleri aymaǵımız sharayatında 6000 gekardan aslam maydanda jetistirip kelinbekte. Palız eginlerin jetistiriwde tuqım egilgennen dáslepki japıraqlar shıǵıwı menen tárbiyalaw jumısları ótkeriledi. Aymaǵımız sharayatında palız eginlerin jetistiriwde tiykarǵı mashqalalardan vegetaciya dáwiri dawamında hár qıylı túrdegi zıyankeslerdiń zıyan keltiriw dárejesiniń joqarı bolıwında.

Qaraqalpaqstan Respublikası sharayatında kóp jıllıq ilimiy izertlew jumıslarınıń nátiyjesinde palız eginlerinde tamır isik qozǵatıwshi nematoda (*Heterodera marionu* Cornu.), sim qurtı (*Agriotes meticulosus* Cond.), gúzlik sovka qurtları (*Agrotis segetum* Den. et Schif.), úndew belgisi bar sovka qurtları (*Agrotis exclmationi* L.), ogorod sovkası qurtları (*Mamestra oleracea* L.), gamma sovkası (*Phytometra gamma* L.), qawın shıbını (*Myiopardalis pardalina* Big.), palız qońızı yaki epilyaxna (*Epilacha chrysomelina*.), gewik payda etiwshi shıbın (*Liriomyza*

“SHIMOLIY MINTAQALARDA QISHLOQ XOJALIGINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI VA ULARNING INNOVATSION ECHIMLARI” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

bryoniae.), temeki tripsi (*Thrips tabaci* Land.), paliz shirinjası (*Aphis gossypii* Glov.), erik-qamis shirinjası (*Hyaloptyerus pruni geoffr.*), ıssıxana aqqanatı (*Trialeurodes vaporariorum* Westw.), temeki yaki gawasha aqqanatı (*Bemisia tabaci* Genn.), ormekshi kene (*Tetranychus urticae* Koch.), atız kandalası (*Lygus pratensis* L.), jońıshqa kandalası (*Adelphocoris lineolatus* Coeze.) túrleri zıyan keltirip, alınatúgın zúraát muǵdarın hámde sapasın keskin kemeyitip jiberetuǵınılıǵı keltirilgen (Tóreniyazov, 2014; Yusupov, 2018; 2024; Eshmuratov, 2019). Tájiriybemizde gewiklewshi shıbınıń qabaq ósimligine keltiretuǵın zıyanlılıǵın, qarsı gúres ilajları ótkerildi.

Tájiriybe usılları. Gewiklewshi shıbınıń qabaq ósimligine keltiretuǵın zıyanlılıǵı, zıyanlanbaǵan túpler menen salıstırıw jolı arqalı V.I.Tanskiy (1988) usıllarınan paydalanıldı.

Qabaq ósimliginde gewiklewshi shıbın erjetkenlerine qarsı gúres ilajlarınń biologiyalıq paydalılıǵın anıqlaw ushın arnawlı entomologiyalıq usıllardan paydalanıldı (Gar, 1967; Xujaev, 2004).

Zıyankesler sanınıń ózgerislerin anıqlaw ushın hár varianttan (úsh hám tórt qaytalamalı tájiriybeler ótkerildi) 100 ósimlik (20 orınnan 5 ósimlikten) dári sebilmesten aldın hám sebilgennen keyingi hár 3, 7, 14 kún ótkerip kórip shıǵıldı. Alınǵan maǵlıwmatlar Abbot formulası (Abbot, 1925) járdeminde ótkerilgen qarsı gúres ilajınıń biologiyalıq paydalılıǵı esaplandı.

Izertlew nátiyjeleri. Izertlewlerimizde qabaq ósimliginde gewik payda etiwshi shıbınlar nál kógerip shıǵıw dáwirinen baslap, eki qulaqlı nállardıń japıraqlarına máyeklerin qoyıp, onnan shıqqan qurtları japıraqların kemirip jep zıyan keltiredi. Zıyankeske qarsı ximiyalıq preparatlar qollanıw joqarı biologiyalıq nátiyjelilik anıqlandı. Ximiyalıq preparatlar qollanılmastan aldın 100 ósimliktegi zıyankes sanı anıqlanıw, zıyanlılıq dárejesi joqarı bolıp ketiw qawıpi bolǵanı sebepli belgilengen múddette hám normada isletildi. Bunda qabaq ósimliginde zıyankeske qarsı tórt variantta ximiyalıq preparatlar járdeminde islew berildi. Bunnan kórinip tur, decis preparatı gektarına 0,7 litr muǵdarında qollanılganda 21 kúni 98,5% biologiyalıq nátiyjelilik anıqlandı. Tájiriybemizdegi Amrell 600 preparatı qollanılgan variantımızda 97,0%, karate preparatı qollanılgan variantımızda 93,0%, Fufanon preparatı qollanılgan variantımızda 82,0% biologiyalıq nátiyjelilik anıqlandı. Gewik payda etiwshi shıbınlar joqarıda aytıp ótkenimizdey, ósimlikti japıraqların kemirip qurtları azıqlanıw ósip-rawajlanıwdan artta qaldıradı. Demek, tájiriybelerden kórinip tur, zıyankeslerge qarsı ximiyalıq preparatlardı qollanıw arqalı 93,0-98,0% biologiyalıq nátiyjelilikke erisiledi.

Juwmaq. Paliz eginlerinen qabaq ósimligin jetistiriwde ushırasatuǵın mashqalalardan biri gewiklewshi shıbınıń qurtları japıraqlardıń ishki bólimin kemirip jep zıyan keltiredi. Nátiyjede, ósimliktiń fotosintez processı buzıladı, zúraátlılıq muǵdarı keskin kemeyip ketedi. Zıyankestiń zıyan keltiriw dárejesiniń aldın alıwda ximiyalıq preparatlardı qollanıw jaqsı nátiyje beredi. Bulardan decis, amrell, karate, fufanon preparatların 200-300 litr suwlı eritpede gektarına 0,4-0,7 litr muǵdarında qollanıw arqalı 93,0-98,0 procent biologiyalıq nátiyjelilikke erisiwge boladı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1.Gar K.A. Ispitaniya effektivnosti insekticidov v prirodnyx i polevyx usloviyax –Moskva, 1967. –S -142.

2.Eshmuratov E.Ǵ. Qoraqalpogʻiston sharoitida poliz ekinlarining soʻruvchi zararkunandalariga qarshi uygʻunlashgan himoya qilish tizimini yaratish.q.x.f.f.d.(PhD) boʻyicha diss.avtoreferat. – Toshkent, 2019. - 18 b.

3.Tanskiy V.I. Biologicheskie osnovy vredonosnosti nasekomyx. -Moskva:

**“SHIMOLIY MINTAQALARDA QISHLOQ XOJALIGINI
RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI VA
ULARNING INNOVATSION ECHIMLARI”
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya**

«Agropromizdat», 1988. -89-150 b.

4.Xwjaev.Sh.T. Insekticid, akaricid, biologik faol moddalar va fungicidlarni sinash bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar. –Tashkent,2004. -5-10 b.

5.Yusupov.R.O. Biologiya i vredonosnost' dinnoy muxi i razrabotka mer bor'bi s ney. Avtoref.dokt.fil.s-x.nauk. 06.01.09. - Tashkent, 2018. – 20-25 s.

6.Tóreniyazov E.Sh. Zıyankeslerge qarsı integraciyalıq gúres ilajınıń ilimiy tiykarları. Monografiya. -Nókis: «Bilim», 2014. -11,4 b.t.

7.Yusupov R.O. Ikki qanotlilar turkumi zararkunandalariga qarshi insekticidlarni qollashning biologik samaradorligi.//“Agro kimyo himoya va ósimliklar karantin” jurnali. - № 5. – Toshkent, 2024. – B. 22-24.